

УДК: 347.77

В.К. Гіжевський
кандидат юридичних наук, професор, проректор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

І.М. Скриник
здобувач вищої освіти ступеня «магістр»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Недобросовісна конкуренція та захист прав інтелектуальної власності, шляхи вирішення проблем

Стаття присвячена проблемам захисту прав інтелектуальної власності в процесі конкурентних відносин. Зокрема, аналізуються основні способи захисту прав інтелектуальної власності в Україні.

Ключові слова: недобросовісна конкуренція, інтелектуальна власність.

В.К. Гижевский
кандидат юридических наук, профессор, проректор,
ВУЗ «Университет экономики и права «КРОК»

И.Н. Скрыник
соискатель высшего образования степени «магистр»,
ВУЗ «Университет экономики и права «КРОК»

Недобросовестная конкуренция и защита прав интеллектуальной собственности, пути решения проблем

Статья посвящена проблемам защиты прав интеллектуальной собственности в процессе конкурентных отношений. В частности, анализируются основные способы защиты прав интеллектуальной собственности в Украине.

Ключевые слова: недобросовестная конкуренция, интеллектуальная собственность.

V. Hizhevskyy
Phd In Law, Professor, Prorector,
“KROK” University

Skrynyk Iryna
Graduate Student,
“KROK” University

Unfair Competition and Protection of Intellectual Property Rights, Ways of Solving Problems

The article is devoted to problems of protection of intellectual property rights in the process of competitive relations. In particular, the main ways of protecting intellectual property rights in Ukraine are analyzed.

Keywords: unfair competition, intellectual property.

Постановка проблеми

Конкуренція – це змагальність господарюючих суб'єктів, підприємців, коли їх самостійні дії ефективно обмежують можливості кожного з них впливати на загальні умови обігу товарів на даному ринку і стимулюють виробництво тих товарів, які потрібні споживачеві. Ступінь захищеності сфери конкурентних відносин залежить від рівня розвитку національної економіки. Захист, що надається інтелектуальним правам, протягом тривалого часу був предметом дискусій і критики. Деякі вчені вважають інтелектуальну власність механізмом, що діє в одному напрямку – в поширенні виняткових прав. В останні роки термін дії авторських прав значно збільшився; патентний захист поширився на методики, використовувані при веденні бізнесу, та інші постіндустріальні інновації, а регулювання товарних знаків охопило велику доктрину «розмивання» (dilution). Права на об'єкти інтелектуальної власності носять монопольний характер. Монополія, захищаючи інтереси однієї особи, може мати негативні наслідки для суспільства загалом, тому пошук балансу між приватними інтересами правовласників й інтересами публічними залишається актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання захисту інтелектуальної власності в процесі конкурентних відносин досліджувалися багатьма як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, а саме Ч. Н. Азімовим, І. А. Безклубим, М. М. Богуславським, Ю. Л. Бошицьким, О. В. Дзерою, А. С. Довгертом, Р. В. Дробов'язко, В. А. Калятіним, О. В. Кохановською, Ю. В. Носіком, О. М. Пастуховим, О. А. Підпригорою, О. О. Підпригорою, О. П. Сергєєвим, С. О. Харитоновим, Р. Б. Шишкою, М. Й. Штефаном тощо.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Незважаючи на доволі широке висвітлення в науковій думці проблем захисту інтелектуальної власності в процесі конку-

рентних переваг, на нашу думку, потребують більш детального вивчення специфіки захисту прав інтелектуальної власності від недобросовісної конкуренції в Україні, а також удосконалення нормативної бази регулювання зазначеної сфери.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є визначення специфіки захисту прав інтелектуальної власності від недобросовісної конкуренції в Україні, а також визначення основних напрямків удосконалення регулювання зазначеної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження

З розвитком комерційного обороту з'являються товарні знаки, що володіють настільки сильною діловою репутацією, впізнаваністю і привабливою здатністю, що їх використання навіть стосовно неоднорідних товарів розглядається як прояв недобросовісної конкуренції. Однак, використання загальновідомих товарних знаків не повинно супроводжуватися їх надмірним захистом, коли будь-яке позначення, що навіть віддалено нагадує загальновідомий товарний знак і використовується щодо неоднорідних товарів, буде автоматично визнаватися порушенням права на загальновідомий товарний знак, перетворюючись на знаряддя, спрямоване проти конкуренції і споживачів.

Таке явище по-різному сприйнято і закріплено в національних законодавствах держав-членів Світової організації торгівлі (далі СОТ). Захист товарного знака від недобросовісної конкуренції має на меті забезпечити прозорість функціонування ринку, обмін достовірною інформацією між виробником і споживачем. А захист інтересів споживачів, виправдання їх очікувань щодо властивостей продукції, маркованої товарним знаком, є основою, що забезпечує функціонування інституту виняткових прав на товарні знаки, рішення задач, обумовлених його призначенням.

Аналіз правових норм, що забороняють недобросовісну конкуренцію у сфері

інтелектуальної власності, а також практики їх застосування, дозволяє виділити низку проблем.

Насамперед, певну проблему представляє собою відмежування, власне, порушень інтелектуальних прав на результати і засоби індивідуалізації від незаконного введення в обіг товару, якщо при цьому незаконно використовувалися результати і засоби індивідуалізації.

Очевидно, що порушення інтелектуальних прав значно ширше за своїм обсягом, ніж незаконне введення в обіг товару з незаконним використанням об'єктів інтелектуальної власності, тим більше, що в поняття інтелектуальних прав на результати інтелектуальної діяльності включаються як виключне майнове право, так і низка особистих немайнових прав. Як справедливо зазначають зарубіжні автори: «Об'єктом законодавства про авторське право є захист прав авторів і їх творів. Законодавство в сфері недобросовісної конкуренції, з цієї точки зору, не спрямоване на захист авторського права, як права абсолютного і суб'єктивного, але в той же час забезпечує нормальний процес конкуренції» [1, с. 120]. Відповідно, захист особистих немайнових прав повинен здійснюватися переважно засобами права інтелектуальної власності.

Більше того, для визнання використання результатів або коштів при введенні товару в обіг незаконною дією необхідно встановити не просто факт порушення виключного права, а й визначити наявність усіх необхідних ознак, що дозволяють кваліфікувати подібне незаконне використання як акт недобросовісної конкуренції [2, с. 60].

Серед обов'язкових ознак недобросовісної конкуренції необхідно виділити таку ознаку, як наявність господарюючих суб'єктів, що є конкурентами на певному товарному ринку. Вказана ознака має основоположне значення. Тільки в тому випадку, якщо господарюючий суб'єкт незаконно використовує результат інтелектуальної діяльності або засіб індивідуалізації і суб'єкт, чії права в такому випадку порушені незаконним використанням, конку-

рують на одному товарному ринку, дії першого з цих суб'єктів можуть бути визнані актом недобросовісної конкуренції. Таким чином, якщо суб'єкти не є господарюючими суб'єктами в сенсі Закону або не конкурують між собою, то порушення правил конкуренції не буде. Основоположним тут є визначення тих товарів, які вводяться в обіг конкуруючими суб'єктами. Такі товари повинні бути аналогічними або, як мінімум, взаємозамінними. Вони повинні бути порівняні за їх функціональним призначенням, застосуванням, якісними і технічними характеристиками, ціні та іншим параметрам таким чином, що набувач готовий замінити один товар іншим при споживанні.

Проблемою, яка виникає при застосуванні норм законодавства про захист конкуренції при доведенні акту недобросовісної конкуренції в розглянутій нами сфері, є встановлення факту наявності такої умови визнання незаконного використання результату або засобу індивідуалізації актом недобросовісної конкуренції, як спрямованість дії одного з господарюючих суб'єктів на отримання переваг при здійсненні підприємницької діяльності. Метою будь-якої підприємницької діяльності є систематичне отримання прибутку від продажу товарів, виконання робіт або надання послуг. В умовах конкуренції це можливо лише за наявності якостей, що дають підприємцю переваги над своїми конкурентами, – це найкраща організація підприємницької діяльності, передбачення попиту на ті чи ті товари, менші витрати і ціни, краща якість продукції, що є законними засобами отримання обґрунтованих переваг. Дії ж, спрямовані на отримання необґрунтованих (незаконних) переваг, можуть бути визнані недобросовісною конкуренцією.

У разі введення в обіг товару з порушенням прав на об'єкти інтелектуальної власності отримання переваг при здійсненні підприємницької діяльності найчастіше виражається в продажу контрафактного товару, виробник і розповсюджувач якого не несуть витрат, пов'язаних з придбанням виняткових прав. Окрім того, переваги можуть виражатися в залученні споживачів до товару, який не має переваг над конкурентами.

вачів товару, скороченні витрат на рекламу і маркетинговому просуванні продукції шляхом незаконного розміщення чужого, що зарекомендував себе з позитивного боку товарного знака безпосередньо на товар або на документацію до нього.

Разом з тим, на практиці зустрічаються ситуації, коли дії господарюючих суб'єктів не визнаються актом недобросовісної конкуренції в силу відсутності спрямованості дії одного з господарюючих суб'єктів на отримання переваг при здійсненні підприємницької діяльності, навіть при наявності порушення виключного права.

Факт порушення прав інтелектуальної власності породжує охоронне правовідношення, в рамках якого реалізуються примусові заходи впливу на порушника – способи захисту. При цьому продовжують своє існування й абсолютні регулятивні правовідносини правовласника як з порушником, так і з невизначеним колом осіб; у низці випадків правоволодільцем стає учасником ще й процесуальних правовідносин з юрисдикційним органом. Реалізація захисту особистих немайнових прав, що входять до складу прав інтелектуальної власності, дуже специфічна, так як ці права практично ніколи не можна відновити. Своєрідність способів захисту полягає в тому, що вони мають характер відшкодування шкоди, а заміщення збитків, компенсації дають замість порушеного права щось інше.

Згідно зі ст. 15 ЦК кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорування. Якщо ж особа не зможе захистити свої права інтелектуальної власності на національному рівні, вона має право звернутися за захистом прав до міжнародних судових установ та міжнародних організацій, членом яких є Україна [3, ст. 15].

Одним із найважливіших напрямків стратегії інтеграції України до Європейського Союзу та світового співтовариства загалом є створення національної системи захисту прав інтелектуальної власності. Результат творчої діяльності, виражений у певній матеріальній формі, – об'єкти інтелектуальної власності – стає вигід-

ним товаром як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках, і попит на цей вид товару постійно зростає. Коло об'єктів інтелектуальної власності теж постійно розширюється [4, с. 25].

Проблеми захисту інтелектуальної власності сьогодні вийшли в світі на перший план і стали вже не просто юридичними або комерційними питаннями. Внаслідок всеосяжної інтелектуалізації сучасної світової економіки вони дедалі більше стають політичною проблемою, пов'язаною з економічною безпекою та вимагають стратегічних підходів до їх вирішення. Процеси інтелектуалізації досягли надзвичайно високої інтенсивності, немислимої ще десятиліття тому. Нині у світі діють понад 4 млн. патентів; щороку подається приблизно 700 тис. заявок на патентування; 2000 р. дохід від продажу ліцензій на запатентовані об'єкти становив 100 млрд. дол., що вдесятеро більше, ніж 1990 р.

Сьогодні в Україні система правової охорони та захисту інтелектуальної власності перебуває у стадії завершення формування. У 1990-х роках були закладені основи національної системи регулювання цієї надзвичайно важливої сфери. Водночас виявилися серйозні проблеми та недоліки її функціонування, що істотно позначилося на розвитку національного науково-технологічного і творчого потенціалу, стримувало становлення нової інноваційної моделі розвитку країни, ускладнювало відносини України з провідними державами світу.

Зрозуміло, що без ефективного та невідкладного вирішення цих проблем, перспективи соціально-економічного розвитку України, її національної безпеки, входження у світове співтовариство як інтелектуально та економічно розвинутої держави можуть бути поставлені під сумнів.

Нагальна необхідність ефективної правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності для України зумовлюється обраною нею стратегією побудови цивілізованих ринкових відносин, забезпечення соціальної орієнтації економіки та інноваційного соціально-економічного розвитку, що має спиратися насамперед

на активізацію власного інтелектуального потенціалу.

Система державних і недержавних органів у сфері інтелектуальної власності перебуває у завершальній фазі свого становлення та вже сьогодні здатна виконувати основні функції правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності. Зокрема, спільна діяльність правоохоронних органів, митних органів, органів державної виконавчої влади, які в межах своєї компетенції вирішують питання, що стосуються забезпечення захисту прав інтелектуальної власності та контролю за дотриманням норм законодавства в цій сфері, свідчить про досягнення позитивних результатів.

Так, у рамках виконання відповідної програми скоординованих дій правоохоронних і контролюючих органів по боротьбі з незаконним виробництвом, розповсюдженням і реалізацією аудіо- та відеопродукції, компакт-дисків та інших об'єктів права інтелектуальної власності з метою уніфікації операцій контролю за дотриманням вимог законодавства у сфері інтелектуальної власності, за матеріалами СБУ, стосовно порушення авторського права і суміжних прав слідчими органами МВС порушено 66 кримінальних справ.

На думку експертів, створенню в Україні ефективної системи захисту інтелектуальної власності перешкоджають передусім недоліки правової системи країни. Значну роль відіграє і пануюча в суспільстві зневага до охорони прав інтелектуальної власності, відсутність належного інформаційного забезпечення діяльності в галузі захисту інтелектуальної власності. Характерно, що понад половина з 2 тис. опитаних громадян не відносять проблеми захисту інтелектуальної власності до першорядних проблем економічного розвитку України [5].

Незважаючи на помітний прогрес, досягнутий останніми роками у сфері законодавчого забезпечення правової охорони та захисту інтелектуальної власності, на думку міжнародних експертів, її недосконалість все ще є одним із чинників, який перешкоджає створенню в Україні

ефективної системи захисту прав інтелектуальної власності. Закони України щодо окремих об'єктів права інтелектуальної власності не приведені у відповідність із Цивільним кодексом України, що негативно впливає на захист прав інтелектуальної власності. Посилення такого захисту в Україні пов'язане з приведенням законодавства України у відповідність із законодавством ЄС згідно із Загальнодержавною програмою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Так, в Україні необхідною мірою не забезпечено захист біотехнологічних винаходів, строки охорони прав інтелектуальної власності на певні об'єкти (промислові зразки, сорти рослин тощо) не відповідають відповідним строкам в ЄС, цивільно-правові та митні засоби захисту потребують удосконалення відповідно до вимог Директиви ЄС 2004/48/ЄС від 29 квітня 2004 р. про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності та Регламенту ЄС 1383/2003 від 22 липня 2003 року щодо митних заходів стосовно товарів, які викликають підозру в порушенні прав інтелектуальної власності, та заходів, що мають вживатися до товарів, стосовно яких виявлено порушення таких прав.

Не врегульовано належним чином питання охорони комп'ютерних програм як об'єктів авторського права, оцінки та взяття на бухгалтерський облік об'єктів інтелектуальної власності, нематеріальних активів; існує потреба у розробці методики визначення розміру матеріальної шкоди, завданої порушенням прав на об'єкти інтелектуальної власності; гальмується розвиток системи підрозділів із питань трансферу технологій, інноваційної діяльності й інтелектуальної власності у бюджетних установах, організаціях та на підприємствах, діяльність яких пов'язана зі створенням та використанням об'єктів промислової власності; є потреба у запровадженні механізму підтримки патентування вітчизняних об'єктів інтелектуальної власності в іноземних державах тощо.

Основною і фактично єдиною формою захисту прав інтелектуальної власності є розгляд у суді цивільних і господарських

спорів з цього приводу, а також кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення. При цьому в основі судового захисту прав інтелектуальної власності лежать насамперед приватноправові інтереси суб'єкта відповідних прав. Державні (суспільні) інтереси при цьому є вторинними й опосередковано виражають волю держави (суспільства) щодо недопущення порушень прав інтелектуальної власності, що загрожує економічному та науково-технічному розвитку суспільства. Відповідно до законодавства України спори, що виникають у сфері інтелектуальної власності, в судовому порядку можуть вирішуватися судами загальної юрисдикції, господарськими та адміністративними судами.

Проблема реалізації інтелектуальної власності має два аспекти: юридичний захист, майнове відшкодування моральної та матеріальної шкоди, які існують у багатьох країнах, і механізм сек'юритизації, заснований на дотриманні загальних економічних інтересів, проти недобросовісної конкуренції (захист наукових відкриттів, промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових позначень, комерційних позначень тощо). Рішення цієї проблеми в Україні можливе лише за цілеспрямованої державної політики та адекватному їй механізмові реалізації захисту і розвитку інтелектуальної власності, без чого неможливе гідне позиціонування країни та правовласників у світовій економіці.

Захист права інтелектуальної власності й охоронюваних Законом інтересів здійснюється у передбаченому законодавством порядку, тобто із застосуванням належних форм, засобів і способів. А її юрисдикційна форма поділяється на загальні та спеціальні порядки захисту. Так, за загальним порядком, захист права інтелектуальної власності та охоронюваних Законом інтересів здійснюється судом. Спеціальною

формою захисту права інтелектуальної власності та охоронюваних Законом інтересів є адміністративний порядок.

Роль судів у системі захисту прав інтелектуальної власності є дуже важливою, оскільки саме вони ставлять крапку у врегулюванні спорів, забезпеченні реалізації передбачених законодавством прав. Розгляд спорів, пов'язаних із інтелектуальною власністю, потребує наявності принаймні базових спеціальних знань щодо предмету спору. Європейська практика йде шляхом створення спеціальних судів або навчання окремих суддів, які спеціалізуються на розгляді спорів, пов'язаних із інтелектуальною власністю. В Україні була спроба спеціалізації суддів. Судді, які розглядали спори у сфері інтелектуальної власності, отримували додаткову спеціалізовану освіту, відвідували семінари українських та іноземних фахівців, патентних повірених. Але така практика була зведена нанівець з імплементацією системи автоматизованого розподілу справ.

Висновки

У сучасній українській правовій системі в судовому порядку права інтелектуальної власності захищаються за допомогою цивільно-правових методів (у цивільному процесі, якщо спір за своїм змістом не є господарським, та у господарському процесі – у протилежному випадку), адміністративно-правових та кримінально-правових методів. Причому, на нашу думку, цивільно-правова охорона прав інтелектуальної власності є базовою, основною, а всі інші мають наставати за наявності певних умов (склад злочину, склад адміністративного або митного правопорушення тощо).

Одночасно з цим, у сфері захисту прав інтелектуальної власності від недобросовісної конкуренції нарівні з судовими способами діють адміністративні – зокрема, із залученням органів антимонопольного контролю.

Література

1. Барышев С. А. Проблемы применения законодательства о недобросовестной конкуренции в сфере интеллектуальной собственности [Текст] / С. А. Барышев // Вестник экономики, права и социологии. – 2014. – № 4. – С. 120–124.

2. Интеллектуальная собственность: некоторые аспекты правового регулирования / Л. А. Новоселова, М. А. Рожкова. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2014. – 128 с.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // Голос України. – 2003. – № 45–46 – 12 березня; № 47–48 – 13 березня, зі змінами та доповненнями
4. Косенко С. Судовий порядок захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності / С. Косенко // Юридичний журнал. – 2006. – №4. – С. 23-25
5. Сиденко В. Охрана интеллектуальной собственности в Украине: проблемы и решения / В. Сиденко // Зеркало недели. – № 43 (367) 3–9 ноября. – 2001.